

STAV KOMUNE PREMA PROSVETI I KULTURI*

Pariska Komuna je za pripadnika građanske klase osrednjeg nivoa — koji je još pod utiskom potresa izazvanih ovom revolucionarnom kometom, samo period nedoslednih pobuna i rušilačkih borbi bez ikakvih konstruktivnih ciljeva. Za tog prosečnog pripadnika građanske klase, Komuna je samo nešto negativno.

Ovakvo shvatanje može se objasniti načinom na koji tradicionalna štampa prikazuje delovanje komunara u vezi s nastavom i kulturom: uvek ih žestoko osuđuje zbog zatvaranja škola i podvlači uklanjanje Vandomskog stuba ili spaljivanje Tiljerija.

Za one koji u ovoj stvari stoje s druge strane barikade, delovanje Komune, daleko od toga da je rušilačko, obuhvata i mnoge pozitivne poduhvate, kako u prosveti tako i u kulturi. Potrudimo se da ih razmotrimo u ovom našem izlaganju. Međutim, podržavati Komunu ne znači u svemu opravdavati ovaj period i kloniti se kritike.

Originalnost revolucionarnog duha sastoji se upravo u njegovoj sposobnosti da kritikuje. Pošteno analiziranje činjenica treba da teži objektivnosti, ali da istovremeno ostane i pri određenom opredeljenju. Nećemo, dakle, ovde kađiti Komuni da bismo dimom sakrili slabe strane njenog delovanja, nego ćemo pokušati da utvrdimo šta je zaista bilo ostvareno i u kojim uslovima, a šta je moglo biti ostvareno ili, bolje reći, šta bismo mi voleli da u njenim poduhvatima otkrijemo. To nas može navesti da izvesne stvari kritikujemo. Kritika u ovom slučaju mora da bude konstruktivna; ona treba da omo-

*) *La Rue*, No 10, 1er trimestre 1971.

gući otkrivanje zabluda koje je teško shvatiti, naročito kad su u pitanju tvorci Komune, koji su bili zahvaćeni vrtlogom jednog perioda koji je, na kraju krajeva, trajao samo sedamdesetdva dana, i to u jedno ratno doba, u kome je vojnička akcija bila značajnija od revolucionarne izgradnje.

Uprkos svim teškoćama, Komuna je smelo započela rad na korenitim izmenama, kako bi obrazovni sistem postavila na nove, revolucionarne osnove, kao što je, kroz ideje koje su izražavali neki među nosiocima njenih ideja, umela da zauzme i stav prema problemima kulture, umetnika i njihovog mesta u društvu koje bi htelo da se zasniva na jednakosti.

Da bismo pokušali da shvatimo u čemu se sastojalo delovanje Komune na polju prosvete i kulture, razmotrićemo najpre ideje-vodilje, a onda put kojim se pošlo u cilju njihovog ostvarivanja; zatim ćemo ukazati na stanje gotovo potpunog odsustva pedagoga u toj izgradnji, a na kraju ćemo pokušati da ocenimo vrednost primera koji je dala Komuna, i kakvu korisnu pouku možemo izvući da bismo nastavili put ka revoluciji.

IDEJE KOMUNE O NASTAVI I KULTURI

Pri analiziranju ideja Komune o nastavi najviše iznenađuje činjenica da se one mnogo više bave strukturom nego sadržajem, a u kulturi, — obratno, više suštinom nego strukturom.

Tri glavne teze Komune o nastavi izložene su u tekstu koji je Komuni podnela grupa za Novu prosvetu, sastavljena od nastavnika i ljudi dobre volje, koji su se redovno okupljali u jednoj gimnaziji.

To su: svetovni karakter prosvete, besplatno školovanje i obavezno pohađanje nastave; ovi zahtevi poslužiće kao osnova za delovanje Komune na polju prosvete.

Da bismo dobro razumeli ova tri zahteva, treba istaći da je u Francuskoj nastava u to doba bila potpuno u rukama verskih udruženja. Škola je bila privesak crkve, čak i kad nije bila smeštena u nekoj parohijskoj zgradi; uz to, svi su plaćali školovanje i, prema tome, školu su pohađali samo oni koji su mogli i hteli; treba, doduše, napomenuti da su sveštenici ustanovili stipendije koje je delila episkopija, i to im je omogućavalo da pokupe izvanredno bistru decu koju su često otkrivali u siromašnim sredinama; srećne korisnike ovih stipendija vera je

na taj način spasavala i uklapala u svoj sistem, a velika masa zlosrećnika ostajala je siromašna i neprosvećena. Treba, međutim, podvući da su neki svetovno nastrojani pedagozi pokušavali da osnuju škole koje nisu bile verskog karaktera, ali su one bile retke i veoma kratkog veka.

U odnosu na nastavu koja je u vreme Carstva bila uglavnom na ceni, komunari zauzimaju stav koji je duboko revolucionaran: u strukturi prosvete moraće se menjati sve.

Treba istaći i to da ovi veliki zahtevi u vezi s nastavom nose pečat slobodnog zidarstva — čija je to dugo bila omiljena tema, što će mnogo kasnije, godine 1905, dovesti do odvajanja crkve i države.

Borba Komune za nastavu oslobođenu svih duhovnih stega predstavlja jedan od prvih snažnih udaraca koji su naneti neizmernoj moći religije.

U svojoj knjizi *Komuna i nastava*, Moris Domanžo navodi neke odlomke iz prvog zahteva grupe za Novu prosvetu, kao na primer sledeći:

„Da versko obrazovanje... bude odmah i konačno ukinuto za oba pola u svim školama i u svim zavodima koji se izdržavaju od poreza...”

U istoj knjizi nalazimo jedan citat iz lista „La Montagne” u kome se odlučno zahteva svetovna škola s obaveznim školovanjem:

„Pošaljite smesta u školu sve siromaške u ritama koje probija vetar...”

Čuveni otac Dišen neće ostati miran; on će najpre govoriti o izvojevanju obaveznog školovanja ženske dece i, napadajući popove svojim jetkim i podrugljivim perom, tražiće da se više ne dozvoljava da se „ovi mantijaši sprdaju sa decom iz naroda... da od njih stvaraju robove i razvijaju u njima poniznost umesto da neguju ljudsko dostojanstvo...”

Kao što vidimo, ideje koje izražavaju ovi učesnici u Komuni sasvim su određene u pogledu praktičnih ciljeva nastave; pre svega, obrazovanju treba dati svetovno obeležje i uvesti obavezno i besplatno školovanje; sve je to upereno protiv određene strukture nastave, tačnije rečeno, protiv strukture osnovne nastave; nastavom u srednjim školama Komuna se veoma malo bavila.

Sav napor u toku 72 dana, koliko će trajati Pariski ustanak, biće usredsređen na ove tri velike teze, koje će početi i da se sprovedu u život. Najpre se pristupilo izbacivanju popova iz škola i njihovom zamenjivanju svetovnjacima.

Pomenimo još jednu ideju, za čije sprovođenje neće biti vremena. Reč je o povezivanju učionice i radionice, — omiljenoj Prudonovoj ideji. U njoj se ogleda suština misli velikog slobodarskog ideologa u vezi sa prosvetom, i ona će naći neposrednu primenu u školama za stručno obrazovanje. Jedan od urednika Valesovog lista *Le Cri du Peuple* izložiće tu ideju ovako:

„Potrebno je da dete neosetno pređe iz škole u radionicu, da se u isti mah osposobi da zarađuje svoj hleb i pripremi za intelektualan rad.”

U smislu ovih ideja bilo je odlučeno da se u ulici Lomon otvori jedna stručna škola za mušku decu. Ali vreme je i ovde nedostajalo Komuni da ostvari sve one težnje koje je, posredstvom pojedinaca koji su je zastupali, nosila u sebi.

Pre no što pređemo na proučavanje ostvarenja koja su proizišla iz ovih značajnih smernica Komune u vezi sa nastavom, treba da se za trenutak zadržimo na pedagoškoj strani — koje se Komuna samo površno dotakla.

Dok izbacivanje popova iz škola ispunjava mnogobrojne stranice dnevnih listova i zauzima veoma mnogo mesta u mislima učesnika Komune, organizacija prenošenja znanja, tj. čisto pedagoški čin, retko je predmet proučavanja; samo Nova prosveta daje nekoliko pojedinosti u vezi s tim, ali uvek u kontekstu borbe protiv religioznog duha.

„Obrazovne ustanove... da se u njima primenjuje isključivo eksperimentalna ili naučna metoda, ona koja uvek polazi od posmatranja činjenica, bilo koje prirode one bile, — fizičke, moralne ili intelektualne...”

Kao pedagoško izlaganje ovo je prilično šturo i svi tekstovi koji pokazuju želju da raspravljaju o nastavi, ostavljaju u senci funkciju nastave. Ovo svakako treba povezati sa gotovo potpunim odsustvom stručnjaka za nastavu, kakvi su bili, između ostalih, G. Lefranse i Luiz Mišel učitelji, koji su se borili u prvim redovima i nisu mogli imati uticaja na zadatke koje je Komuna postavljala na pedagoškom planu. Mi ćemo nastojati da ovo pitanje podrobnije izložimo u jednom od narednih poglavlja. Za sada ćemo se zadržati na proučavanju struk-

ture koja je omogućila organizovanje nastave za vreme Komune i ukazaćemo konkretnije na postignuta ostvarenja.

PUTEVI DO OSTVARENJA

Kad proučavamo Komunu, najviše nas iznenađuje odsustvo vrhovnog starešine, centralne uprave kojoj stoji na čelu jedan čovek ili više ljudi koji su smatrani kao rukovodioci pokreta; od svega toga — ništa. Umesto te uobičajene strukture nalazimo organizaciju zasnovanu na komisijama i potkomisijama, kojoj treba dodati autonomiju raznih okruga Pariza. I prosveta će se za vreme Komune zasnivati na ovoj šemi; neće biti potčinjenih, već samo jedna komisija koja zaseda u Gradskoj većnici i koju sačinjavaju Kurbe, Verdir, Mio, Vales, Žan-Batist Kleman i jedan delegat za prosvetu, Eduar Vajan. Tradicionalna istorija zapamtiće naročito ime ovog poslednjeg, a unekoliko će zaboraviti rad komisije, jer uspeh ekipnog rada ne odgovara vladajućoj buržoaskoj ideologiji, naročito ako učesnici nisu visoko stručni tehnokrati, nego se zadovoljavaju time da budu samo ljudi dobre volje sa veoma jasnim pogledima.

Pored zvanične komisije Komune i delegata, nailazimo na razne potkomisije i grupe, kao što su Nova prosveta, koja je igrala značajnu ulogu u utvrđivanju ideja-vodilja Komune. U vezi sa ovim raznim potkomisijama ne treba zaboraviti da okruzi imaju svoju samoupravu i da će njihove akcije i reakcije imati svoja posebna obeležja. Te akcije će ponekad biti i originalne, kao što je, na primer, organizovanje prvih školskih kuhinja — koje su osnovane u VIII okrugu na inicijativu Aliksa, kome se, evo, jednom desilo da smisli i nešto ozbiljno.

Prosvetna komisija imala je za zadatak da omogućiti usaglašavanje mnogobrojnih poduhvata koje su preduzimali razni aktivisti, pobornici Komune. Kad su kaluđeri izbačeni iz učionica, trebalo ih je zameniti; kao što se sa uvođenjem besplatnog i obaveznog školovanja moralo očekivati da će se osetiti velika potreba za otvaranjem novih odeljenja; najzad, svi ovi problemi spadali su u nadležnost prosvetne komisije, s obzirom na to da su potkomisije bile specijalizovane (na primer, potkomisije za osnovno obrazovanje).

Okruzi, preko okružnih delegacija, sami su donosili mere koje su bile u skladu sa njihovim potrebama i njihovim mogućnostima.

Takav sistem je s uspehom primenjivan, uprkos teškoćama praktične prirode, kao što je izbor i upošljavanje učitelja ili preopterećenost članova raznih komisija. S tim u vezi Kurbe, u jednom tekstu koji citira Domanže, opisuje na veoma zabavan način ogroman posao koji su obavljali ovi aktivisti:

„Ustanem, doručkujem i onda po dvanaest sati zasedam dajem stručna objašnjenja. U glavi počinje da mi se muti, ali i pored glavobolje i mukotrpnih napora da shvatim neke stvari, na šta nisam navikao, osećam se kao na kriklima.”

Svi odgovorni aktivisti Komune, koji su bili u istom, manje-više nezgodnom položaju, nisu lenstvovali u toku ona sedamdesetdva dana. Veoma je zanimljivo ustanoviti koliko je efektivnog rada Komuna zahtevala od svojih pristalica i sa koliko su radosti oni izvršavali akcije koje nisu bile uvek zabavne.

Stvarna postignuća zavisila su od inicijative okružnih delegacija. U XI okrugu dvanaest hiljada siromašnih đaka dobili su mogućnost da se školuju, a u sve škole uvedena je nastava svetovnog karaktera; u XIII okrugu osnovana je opštinska biblioteka sa čitalačkim časovima i predavanjima za narod; u IX je otvorena jedna škola svetovnog karaktera, a u VIII na Aliksovu inicijativu osnovane su tri školske kuhinje za decu slabog materijalnog stanja; obavezno pohađanje škole počinje u petoj godini života, a završava se u dvanaestoj; najzad, glavne škole su dobile svetovne učitelje.

Ponekad, u pojedinim akcijama u vezi sa uvođenjem svetovne nastave, delegacija Komune je pod uticajem svojih članova na originalan način tumačila započeto delo. Takav je slučaj sa delegacijom Drugog okruga koja je među svojim aktivistima imala i Ežena Potjea. On je objašnjavajući postavljene ciljeve, pisao:

„Da sva deca, oba pola, koja završe ciklus osnovnog obrazovanja, izlaze iz škole-radionice sa znanjem jednog ili dva zanata: to je naš cilj.”

Ovo očigledno pokazuje da je autor navedenih redova pod jakim uticajem Prudona.

U III okrugu, pod rukovodstvom Bibala, tri hiljade dece besplatno je dobilo školski pribor, a za decu pripadnika Nacionalne garde koji su pali u borbi, osnovano je sirotište. U ovom sirotištu bilo je originalno to što je bilo predviđeno da ga pohađaju i učenici koji nisu živeli u internatu, kako bi se izbeglo da ta deca ostanu odsečena od ostalog društva.

Očigledno je da bismo mogli dugo nabrajati poduhvate koji su ostvareni ili s uspehom započeti, kao što je otvaranje stručne škole u ulici Lomon, o čemu smo već govorili. I ne treba zaboraviti da je sve to funkcionisalo za celo vreme Komune i da se delovanje Komune na polju prosvete završilo tek poslednjih dana borbe; veoma je važno podvući ovu rešenost komunara da nešto stvarno izgrade.

Ovi ljudi, koji su bili borci, a želeli da budu stvaraoci, pokušali su da za dobro naroda izgrade kulturu na sasvim novim osnovama, sprovodeći u tom cilju i reformu umetnosti. Važno je prići i ovom pitanju, jer ćemo tu otkriti duboko revolucionaran duh glavnih vođa Komune.

Savez Umetnika želeo je da bude originalan i da se pokaže kao pristalica autonomije komuna. On je, pod pokroviteljstvom Kurbea i Potjea, pokušao da sve umetnike okupi oko zajedničkog programa:

„Slobodno širenje umetnosti, oslobođeno vladinog tutorstva i svih povlastica;

Ravnopravnost svih članova Saveza;

Nezavisnost i dostojanstvo svakog umetnika pod zaštitom sviju, preko komiteta izabranog glasanjem svih umetnika.”

Umetnici su u velikom broju pristali uz ovaj program, koji je, kako izgleda, odražavao slobodu potrebnu umetniku za stvaralački rad. Borba protiv svake prinude bila je na liniji shvatanja oba inicijatora ovog Saveza; oni će pokušati da postignu svoje ciljeve obustavljanjem kredita nekim umetničkim školama, a jednom drugom prilikom, proglašavajući: „Ukratko, Komuna treba da đaku obezbedi potreban pribor, a umetnik treba da stvara.” Umetniku treba pružiti svu moguću pomoć, ali od nje ne treba zahtevati neki drugi doprinos, sem da svoje delo pokloni Komuni, što bi bila potpuno odgovarajuća protivvrednost za potpunu slobodu stvaranja.

Uz ovu akciju u korist savremenih umetnika, Kurbe je vodio brigu i o muzejima i umetničkim delima uopšte. Prebacivali su mu da je srušio Vandomski stub, ali on tu, po svoj prilici, nije ništa bio kriv, i ova anegdota bila je od koristi samo Versajcima, kojima je bilo potrebno da dokažu tobožnje varvarstvo komunara; na tome ne vredi ni da se zadržavamo.

Akciju Komune u prilog umetnosti, preko ljudi kao što su Kurbe i Potje, treba povezati sa željom za revolucionarnim ostvarenjima koju srećemo u reorganizaciji nastave; bila je to težnja da se stare buržoaske strukture izmene, da bi se postavile druge koje bi prokrčile put ka socijalističkom svetu.

Posle ovog kratkog pregleda ideja i ostvarenja Komune na polju prosvete i kulture, treba razmotriti značaj ove revolucije komunara i pouke koje iz nje možemo izvući.

ZAKJUČAK: STAV KOMUNE PREMA PROSVETNOJ DELATNOSTI

Posle ove kratke studije, u kojoj su ukratko izneseni neophodni podaci koji ni izdaleka ne iscrpljuju ovu temu (u ovom cilju preporučujemo napise M. Domanžea), treba razmotriti uticaj Komune u oblasti prosvete i kulture, jer je to upravo i bio cilj ovog našeg izlaganja.

Komuna je revolucija u tom smislu što je želela ne samo da svrgne jednu vlast da bi uspostavila drugu, već i zato što je sa sobom donela i duboke promene u načinu života. Naime, nije dovoljno promeniti boju vlasti da bi to onda bila revolucija; neophodno je imati i hrabrosti da raščistimo mesto koje želimo da zauzmemo i da zavedemo nove oblike življenja i mišljenja. To je jedna od prvih konstatacija koje ćemo učiniti u vezi s ovom temom. Komuna je započela temeljitu reformu nastave; u jednom neverovatno kratkom periodu ljudi dobre volje prionuli su na posao i stvorili svetovno, besplatno i obavezno školovanje. Oni nisu ostali samo u oblasti ideja; uspeali su da postave i revolucionarne strukture. Očigledno, vreme nije dozvolilo da damo opštu ocenu postignutih rezultata, ali hrabrost ovih ostvarenja pokazuje da nada u sutrašnjicu nije obavezan uslov za čovekove poduhvate; uspomene koje nam je Komuna ostavila, kao i napisi i diskusije koje su ona izazvala, dokazuju da je revolucija, uz koju uporedo idu i ostvarenja, jedina koja vredi. Prelazak sa obične pobune, sa ustanka na revoluciju, rezultat je konstruktivnog delovanja.

Jedna od prvih misli koja nam se nameće pri proučavanju prosvete u doba Komune vezana je za sam primer koji nam ona daje i koji pokazuje da je revoluciju moguće ostvariti i u uslovima veoma teških vojničkih borbi.

Zanimljivo je podvući još jednu činjenicu koja se takođe odnosi na prosvetnu delatnost Ko-

mune. Ovi ljudi su intuitivno shvatili da revolucija može da se održi samo ako izgradi ljude prema svom idealu, da se svaki sistem vladavine, naročito ako se duboko razlikuje od prethodnog, može održati samo ako ga prihvati nova klasa koja se izgrađuje u školama. Pod ovim treba razumeti to da je revolucija komunara mogla da traje samo da je uspela da većinu ljudi izgradi prema svom obličju, tj. da su ti novi ljudi prošli kroz revolucionarnu kulturu i bili pripremljeni da u potpunosti prihvate njen revolucionarni duh.

Prema tome, revolucija — naravno, revolucija koja je u osnovi socijalistička — može se održati, pre svega, uspostavljanjem revolucionarne strukture, a zatim prenošenjem revolucionarnih znanja i revolucionarne kulture; veoma je važno uvideti da je Pariska komuna shvatila da su ovi uslovi potrebni, — tolika je bila njena želja da traje i da se učvrsti.

Revolucija je život, rešenost da se živi bolje i duže; u tom smislu Komuna je veoma odlučno izrazila svoju želju za životom time što je u najvećoj mogućoj meri sprovela u delo svoje težnje u oblasti nastave i kulture.

Međutim, uz sve ovo, treba podvući i činjenicu da pedagozi nisu umeli da se uključe u zajednički stvaralački rad; najveći među njima, Luiz Mišel i Lefranse, više su voleli da učestvuju u čisto voinim akcijama nego u revolucionarnoj izgradnji; to se nepovoljno odrazilo u radu Komune na polju školstva: stara školska organizacija je nestajala, a pedagogija je ostala ista; ubrzo bi usled raskoraka između sadržaja i načina prenošenja tog sadržaja nastale teškoće, ali moguće je da bi u međuvremenu pomenuti pedagozi uvideli svoju grešku i posle revolucije u strukturi bila bi sprovedena i reforma u tehnici nastave.

Po problemima koji su je zaokupljali i po delatnosti koju je razvila u oblasti prosvete. Komuna se približava našim modernim shvatanjima revolucije; pouke koje nam pruža mnogobrojne su i raznovrsne i navode nas na razmišljanje o revolucionarnoj izgradnji. Iz svega što smo izložili nadamo se da jasno proizlazi da revolucionarnu akciju mora da prati istinsko stvaralaštvo, jer samo ono može da obezbedi trajnost dela.

Komuna, nam, dakle, daje želju da delamo i podstiče nas na razmišljanje o nekim pitanjima,

— bez čega se prava akcija ne može ni zamisliti; prema tome, možemo da krenemo dalje u pravcu potpunog ostvarenja socijalističkih nada.

(Prevela s francuskog
ZORICA HADŽI-VIDOJKOVIĆ)

ÉCOLES LAIQUES

CITOYENS,

Jusqu'ici, les Ecoles congréganistes n'ont servi que les causes monarchiques; la République ne peut prêter assistance à ces institutions, dont le principe même est la négation de tout progrès. Enseignement laïque gratuit, obligatoire, tel est le programme dans lequel la Révolution doit se renfermer; tel est celui de la Délégation Communale du 2es arrondissement.

Voici ce que seront nos Ecoles, si nos vœux sont compris et nos intentions secondées.

Absolument convaincus de la nécessité urgente qu'il y a de préparer une génération saine et forte, pouvant utiliser virtuellement un jour les résultats de la Révolution, nous entendons constituer l'enseignement véritable: l'enseignement qui, dans le domaine de la science, ne s'inspire que des faits constatés, indiscutables, sortis purs et sans alliage du creuset de la raison humaine, et suit, dans le domaine de la morale, les principes éternels de justice et de liberté qui font l'homme et le citoyen.

Ce ne serait pas assez toutefois de modifier, même aussi profondément, l'éducation de la jeunesse. Aussi dirigerons-nous nos efforts vers la réalisation de l'enseignement professionnel.

Que chaque enfant, de l'un ou l'autre sexe, ayant parcouru le cercle de ses études primaires, puisse sortir de l'Ecole-Atelier possédant les éléments sérieux d'une ou deux professions manuelles: voilà notre but.

Tous nos efforts tendront à atteindre ce résultat, car le dernier mot du progrès humain est en entier renfermé dans ce terme simple: *Travail de tous pour tous*.

Il faut que l'humanité arrive à la réalisation stricte de ce précepte, ancien comme les sociétés primitives et basé de toute véritable égalité: *Celui qui ne travaille pas ne doit pas manger*.

LA DÉLÉGATION COMMUNALE DU 2es ARRONDISSEMENT:

EUGÈNE POTTIER, A. SERRAILLIER,
JACQUES DURAND, J. JOHANNARD.

Paris — Imprimerie LEVY-COHN, passage de Choisy, 27-28

MANIFESTO IN ACCORDO CON LE IDEE DELLA COMUNE SULL'INSEGNAMENTO ELEMENTARE E L'INSEGNAMENTO PROFESSIONALE. (ARCHIVI DELLA SENSUA)

... o ... rivolgersi se non alla Banca di Francia [1]